

Local Economic and Employment Development
**Business Clusters: Promoting Enterprise in Central and Eastern
Europe**

Summary in Slovak

Lokálny rozvoj ekonomiky a zamestnanosti
Obchodné klastre: Podpora podnikov v strednej a východnej Európe

Zhrnutie v slovenčine

Krátky súhrn

„Klastre“ (angl. clusters) – lokálne združenia horizontálne alebo vertikálne prepojených firiem, ktoré sa špecializujú na podobné oblasti obchodu, spolu s podpornými organizáciami.

Od vydania knihy Michaela Portera „The Competitive Advantage of Nations“ (Konkurenčné výhody krajín, Macmillan, Londýn) v roku 1990 klastre zamestnávajú predstavivosť stratégov a podnikateľov. V globalizovanom svete, kde musia malé a stredne veľké podniky čoraz viac súperiť s medzinárodnou konkurenciou, hrajú klastre dôležitú úlohu v podpore konkurencieschopnosti firiem zvyšovaním produktivity, modernizáciou a vytváraním firiem.

V dôsledku výhod spojených s množstvom aglomeračných ekonomík pritiahli klastre pozornosť tvorcov stratégií. Tí majú za cieľ naštartovať novinky v sektoroch priemyselného rastu ako sú biotechnológie a telekomunikácie, ako aj podporu lokálneho hospodárskeho rozvoja v znevýhodnených lokalitách a regiónoch. Vlády krajín strednej, východnej a juhovýchodnej Európy zistili, že ak chcú dosiahnuť udržateľný ekonomický rast a rozbehnúť regionálne vyvážený ekonomický rozvoj, je nevyhnutné pozdvihnúť podnikateľské prostredie na lokálnej úrovni. Klastre vyžadujúce interakciu medzi podnikateľmi a miestnymi inštitúciami, vládnú spoluprácu na miestnej aj federálnej

úrovni, ako aj koordináciu rôznych oblastí stratégie majú potenciál zvýšiť dynamiku svojich lokálnych ekonomík. V dôsledku toho sa v posledných rokoch rozšírili klastrové stratégie a iniciatívy. Dochádza k tvorbe klastrov len spontánne alebo je ich vznik možné formálne podnecovať? Akú úlohu hrajú verejné orgány? Ktoré stratégie sú najefektívnejšie? Toto je len zopár z najdiskutovanejších otázok.

Krajiny, ktoré pred vyše dekadou úspešne prekonali prechod zo socialistických hospodárskych systémov na trhové ekonomiky, dnes zjavne čelia rovnakým výzvam ako ostatné krajiny OECD, konkrétne zvyšovaniu medzinárodnej konkurencieschopnosti svojich ekonomík. Výrazné regionálne rozdiely spôsobené prílišným spoliehaním sa na tradičný priemysel a poľnohospodárstvo, ktorým chýba schopnosť konkurencie na medzinárodnej úrovni; regionálne rozdiely spôsobené nerovnomerným rozdelením priamych zahraničných investícií; značné asymetrie vo vzťahoch medzi malými firmami a medzinárodnými investormi; potreba zavedenia priamych zahraničných investícií a príslušné problémy zdokonaľovania schopností. Tieto problémy sú veľmi dobre známe v rozvinutých kapitalistických ekonomikách. V prípade krajín, ktoré prešli politickou a ekonomickou transformáciou len nedávno, majú výraznejšiu intenzitu a vyskytujú sa všetky spoločne. Situáciu zhoršuje absencia sociálneho kapitálu, čo je typické pre viacero post-komunistických ekonomík. Čo sa týka politiky, citeľné sú tlaky spôsobené samotnou rýchlosťou zmien a vzájomnou závislosťou paralelne prebiehajúcich reforiem. Podstatným problémom je nedostatok kvalifikovaných ľudí s praxou v oblasti vývoja interdisciplinárneho myslenia na ministerstvách aj mimo nich.

Zameranie

Táto publikácia ponúka prehľad podnikateľských aglomerácií v **Slovinsku**, na **Slovensku**, v **Poľsku**, **Maďarsku** a **Českej Republike**, vyhodnocuje ich lokálne, celoštátne a medzištátne rozmery v zmysle hraníc, vplyvu a prepojení. Prvá kapitola prvej časti poskytuje teoretický základ, vymedzuje koncepciu klastra a kladie otázky z oblasti metodológie. V druhej kapitole je osobitná pozornosť zameraná na koncept sociálneho kapitálu, kľúčového prvku v tvorbe a udržiavaní klastrov, obzvlášť v postkomunistickom prostredí.

Druhá časť publikácie je venovaná jednotlivým prípadovým štúdiám Slovinska, Slovenska, Poľska, Maďarska a Českej republiky. Prezentuje posudky klastrov na miestnej a regionálnej úrovni vrátane dôkazov o prepojení na medzinárodnú ekonomiku a podchyťava rámcovú politiku v krajine. Päť prípadových štúdií predstavuje aktuálny pohľad na fenomén klastrov v strednej Európe a poskytuje obraz o trendoch v ekonomickom rozvoji s cieľom zavedenia tvorby hospodárskych a priemyselných stratégií. Publikácia sa tiež zameriava na šírenie nových klastrových postupov vyvinutých a zavedených v strednej, východnej a juhovýchodnej Európe.

(i) Existujúce klastre

Slovenský prístup „dynamických koncentrických kruhov“ podporujúci združovanie malých a stredných podnikov (MSP) do klastrov okolo vedúcej spoločnosti, ktoré sú prevažne väčšie, dalo vznik jedenástim inštitucionalizovaným klastrom, ktoré v roku 2003 zahŕňali 700 spoločností pracujúcich na vyše 150 spojených projektoch v oblastiach ako je marketing, výroba, výskum a rozvoj a internacionalizácia.

(ii) Politika klastrov

Slovensko sa o klastre začalo zaujímať ku koncu 90. rokov minulého storočia, keď sa snažilo prekonať výrazné zaostávanie produktivity slovenského priemyslu v porovnaní s priemerom EÚ. V protiklade s ostatnými štyrmi sledovanými krajinami sa Slovensko rozhodlo systematicky a ucelene integrovať koncept klastrov, tak aby poslužil dlhodobým ekonomicko-strategickým cieľom. Zaviedlo klastre do jadra proaktívnej priemyselnej politiky zameranej na podporu MSP a zlepšovanie výrobných úrovní a modernizačného potenciálu slovenského priemyslu, pričom venovalo tomuto procesu značné finančné a aj iné prostriedky.

(iii) Oblasti s možnosťou zlepšenia

Zatiaľ čo poznatky o výhodách konceptu klastrov prerazili na poli ekonomiky, stále zostáva problémom zlepšovanie funkčnosti klastrov prekonávaním počiatočnej nedôvery vo veľkých a malých firmách.

(iv) Príklady pre ostatné krajiny

Slovenské dianie v súvislosti so klastrami poskytuje dôležitý náhľad do zloženia Slovenskej hospodárskej politiky, osobitne s dôrazom na klastre v období rokov 1999 až 2006. Ponúka postupný opis mapovania klastrov v Slovensku, ktorý poslužil ako základ pre navrhnutie Slovenskej politiky klastrov. Tiež sa vnára do zákutí podpory klastrov a popisuje postupný proces ich budovania.

(i) Existujúce klastre

Cieľom slovenskej štúdie klastrov bolo preskúmať polohové a klastrujúce správanie zahraničných a domácich firiem pomocou kvantitatívnych prostriedkov rozpoznávajú 46 „priestorových združení“ rozpoznaných na základe pozičných kvocientov.

(ii) Politika klastrov

Podpora malého a stredného podnikania (MSP) bola stanovená ako priorita pre všetky úrovne riadenia už na začiatku 90. rokov minulého storočia. Napriek odporúčaniam medzinárodných agentúr vrátane Úradu pre priemyselný rozvoj OSN, Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj a Európskej komisie sa však na úrovni analýzy

stratégie ani jej rozvoja nevyužíva klastrový prístup. Určité paralely so klastrovým prístupom možno nájsť v stratégiách prislúchajúcich k slovenskému automobilovému priemyslu a k priemyselným parkom, aj keď takéto tendencie sú zjavne spôsobené najmä faktormi prísunu priamych zahraničných investícií (PZI) a zamestnaneckej politiky.

(iii) Oblasti s možnosťou zlepšenia

Zameranie sa na klastre zvyrazňuje fakt, že rozličné oblasti politiky priamo ovplyvňujú konkurencieschopnosť krajín, fakt, ktorý je často zanedbávaný, špeciálne vo vládných kruhoch. Slovensku sa odporúča, aby využilo tento politický nástroj na vytvorenie strategického plánovania regionálneho rozvoja.

(iv) Príklady pre ostatné krajiny

Klastre poskytujú spôsob organizácie myslenia o vzájomne prepojených strategických oblastiach a pomáhajú koordinovať a riadiť politiku v oblasti vedy a technológií, vzdelávania a zaškoľovania, vývozu a podpory zahraničných investícií a ďalších oblastí.

Poľsko

(i) Existujúce klastre

Poľské klastre v tradičných a moderných technologických odvetviach majú od obdobia ekonomickej transformácie silný regionálny prvok so znakmi spontánneho zosieťovania zdola nahor. Vznikajúce regionálne modernizačné systémy vykazujú silnú podobnosť so klastrami, hlavne v sektore moderných technológií.

(ii) Politika klastrov

Koncept klastrov ako strategického nástroja je v Poľsku úplnou novinkou, rastie záujem o sieťovanie pozorovateľný špeciálne v zmysle modernizačných stratégií. Na začiatku 90. rokov minulého storočia začali samoorganizované spoločenstvá fungovať na miestnej úrovni s regionálnym rozvojom riadeným samosprávnymi regiónmi po decentralizačnej reforme v roku 1999. Regionálne modernizačné stratégie sa v celom Poľsku vykonávajú ako podstatná súčasť politiky regionálneho rozvoja.

(iii) Oblasti s možnosťou zlepšenia

Prezentované regionálne štúdie mapovanie klastrov ukazujú, že v Poľsku existuje silný potenciál pre rozvoj konkurenčných klastrových štruktúr. Prehľad politiky a inštitúcií podporujúcich malé a stredné podniky však prezrádza, že zatiaľ neboli podniknuté žiadne špecifické opatrenia na pestovanie klastrov.

(iv) Príklady pre ostatné krajiny

Modelom pre stratégie vedúce k rozvoju klastrov by bola ponuka Poľskej agentúry pre rozvoj podnikania ohľadom poskytnutia finančnej pomoci pre konzorciá MSP vo verejných opatreniach ako aj grantov na konsolidáciu alebo joint-venture, založenie skupín výrobcov alebo dodávacích/obchodných sietí na založenie spoločného marketingu.

(i) Existujúce klastre

Maďarsko úspešne zvládlo ekonomickú transformáciu aj vďaka svojej geografickej polohe a prilákaní levieho podielu priamych zahraničných investícií v strednej a východnej Európe. V posledných rokoch zažívalo Maďarsko vznik klastrov v niektorých priemyselných odvetviach, od automobilového sektora, logistiky, stavebníctva až po turizmus. Investične podporovaný, na export zameraný mechanizmus a automobilový priemysel (napríklad klaster Pannon Automotive Cluster, PANAC, predstavujúci 10% HDP) bol na čele takéhoto rozvoja.

(ii) Politika klastrov

Na základe Széchenyiho plánu ministerstva hospodárstva z roku 2000 bolo 21 konzorcií oficiálne označených ako klastre prijímajúce štátnu podporu. Prvá analýza však odhalila, že len tretinu zo všetkých uznaných klastrov možno podchytiť štatisticky.

(iii) Oblasti s možnosťou zlepšenia

Veľké viacnárrodné firmy hrajú v maďarskom hospodárstve výraznú úlohu, zodpovedajú za prevládajúci podiel národného HDP, exportu a aktivít v oblasti výskumu a rozvoja. Rast bol však sústredený v západnej časti krajiny a medzi západom a východom sú ekonomické rozdiely. Vytváranie klastrov bolo zväčša poháňané zahraničnými investíciami s pomalým vytváraním domácich klastrov.

(iv) Príklady pre ostatné krajiny

Najnovšie hospodárske spomalenie rastu odhalilo prílišnú závislosť Maďarska na PZI, čo len zdôrazňuje potrebu alternatívnych stratégií ekonomického a regionálneho rozvoja, ako napr. Panónska Ekonomická Iniciatíva. Panónska Ekonomická Iniciatíva (PGK) bola založená v roku 2001 a snaží sa o zavedenie spolupráce a partnerstva medzi organizáciami regionálneho a hospodárskeho rozvoja. Tým chce čoraz viac zapojiť do regionálneho rozvoja súkromné fondy ako aj pomoc od medzinárodných finančných inštitúcií. Poskytuje spoločnú regionálnu platformu pre automobilové, drevárske, elektronické, teplárenské a ovocinárske klastre vytvárajúc rámec pre sieťovo-orientovaný hospodársky rozvoj v západnom Podunajsku, čím sa rozširuje pôsobenie podnikov prispievajúcich k ekonomickej dynamike regiónu.

(i) Existujúce klastre

Fenomén spájania sa do klastrov sa v Českej Republike týka združení firiem nachádzajúcich sa v starých priemyselných oblastiach (ako napríklad v metalurgii a strojárstve na Morave) aj celoštátne dodávateľské siete pre veľké medzinárodné

spoločnosti ako Volkswagen/Škoda. Zároveň sa MSP začínajú združovať do klastrov podľa prístupu zdola nahor v snahe odolať asymetrickým mocenským vzťahom v dodávateľských sieťach, či už čelia nadnárodným obchodným reťazcom alebo automobilovému priemyslu.

(ii) Politika klastrov

Zatiaľ čo je v Českej Republike koncept klastrov pomerne nový, množstvo vládnych programov je zameraných na medzipodnikovú spoluprácu a rozvoj MSP vo všeobecnosti. Medzi inými poskytuje základnú podporu pre podniky Spoločnosť technologických parkov, poradenská agentúra Českí podnikoví partneri (Czech Venture Partners) a České modernizačné centrum. Česká agentúra pre zahraničné investície (Czechinvest) sa objavuje ako dôležitý faktor v rozvoji klastrov poháňanom PZI, koordinujúc zakladanie priemyselných zón a vyhľadávanie strategických investorov.

(iii) Oblasti s možnosťou zlepšenia

Zdá sa, že je značný potenciál pre cezhraničnú spoluprácu, ktorá by ťažila z podpory: Autori očakávajú vytvorenie nadnárodného automobilového multiklastra v strednej Európe s ťažiskom v severovýchodnej časti Českej Republiky v dosahu Poľska, Slovenska a Maďarska.

(iv) Príklady pre ostatné krajiny

Od roku 2000 české Ministerstvo priemyslu a obchodu využívalo fondy určené na medzifirmovú spoluprácu v spojení s Českomoravskou záručnou a rozvojovou bankou. V apríli 2003 bolo s pozitívnym výsledkom preskúmaných 58 aplikácií vo firmách a vyplatená bola celková suma príspevkov 213 miliónov CZK (približne 6,5 miliónov EUR).

Strategické odporúčania

V posledných dvadsiatich rokoch sa zrodila veľká časť akademického výskumu a praktických skúseností v oblasti klastrov. Nižšie sú predstavené hlavné strategické odporúčania zo skúseností zo štúdií klastrov v minulosti a súčasnosti spolu s piatimi krajinami z pohľadu klastrovej politiky, návrhu klastrového programu a riadenia klastrov.

Päť prípadových štúdií skúseností s klastrami v Slovinsku, na Slovensku, v Poľsku, Maďarsku a Českej Republike sa zaoberá rôznymi politickými nástrojmi a iniciatívami priamo alebo nepriamo podporujúcimi rozvoj klastrov. Spomedzi nich vyčnievajú niektoré osvedčené postupy ako slovinský prístup tvorby sietí medzi ministerstvami a medzi firmami spôsobom zhora nadol/zdola nahor, maďarská iniciatíva Panónskeho rastu ponúkajúca integrovaný koncept regionálneho rozvoja, Český kooperatívny klastrový model a Poľský inovatívny prístup založený na regiónoch. Analýza krajín v prípadových štúdiách potvrdzuje dôležitosť už rozpoznaných všeobecných strategických odporúčaní zameraných na tvorbu a udržiavanie klastrov.

Zatiaľ čo je väčšina politických odporúčaní platná pre všetky krajiny, táto publikácia sa sústreďí prednostne na podporu ďalšieho štúdia opatrení zameraných na klastre v krajinách, ktoré v poslednej dobe prešli politickou a ekonomickou transformáciou, teda sa orientuje špeciálne na odporúčania v strednej, východnej a juhovýchodnej Európe.

Politika klastrov

- **Využite mapovanie klastrov na rozpoznanie miestnych a regionálnych konkurenčných výhod:** Klastre sú užitočným nástrojom pre benchmarking priemyselných odvetví a pomáhajú odhaľovať trendy v tvorbe priemyselnej politiky.
- **Podporujte klastre pri zvyšovaní konkurencieschopnosti a modernizácie firiem:** Členovia klastra sú lepšie pripravení čeliť tlakom prichádzajúcim s medzinárodnou konkurenciou vďaka spojeniu kľúčových zdrojov a postupov pri kolektívnom učení a súperení. To podporuje rýchlejšiu modernizáciu postupov a produktov.
- **Integrujte klastrový prístup do návrhu a zavádzania politiky regionálneho a miestneho rozvoja:** Politika regionálneho rozvoja potrebuje posilniť systém regionálnych inštitúcií pre efektívne využívanie fondov Európskej Únie a zavádzanie nezávislých regionálnych programov šitých na mieru. Klastrový koncept je užitočný pre podporovanie výstavby miestnych a regionálnych kapacít.
- **Využívajte klastre na podporu miestneho rozvoja a posilňovanie MSP:** Pestovanie klastrov možno využiť na dosiahnutie širokej škály cieľov miestneho rozvoja, ako napr. podpora MSP, vytváranie pracovných príležitostí a zdokonaľovanie zručností, ktoré sú dôležité na miestnej úrovni a premieňajú sa na zisk na regionálnych a celoštátnych úrovniach.
- **Integrujte klastrový koncept do štátnej politiky s cieľom pritiahnúť a využiť priame zahraničné investície:** Krajiny ako Švédsko a Fínsko uspeli v priťahovaní investícií na základe politiky podpory a rozvoja schopností klastrov v určitých priemyselných sektoroch. Identifikáciou a rozvíjaním miestnych konkurenčných výhod môžu krajiny strednej a východnej Európy uspieť pri získavaní PZI.

Návrh klastrového programu

- **Pochopte význam udržateľnosti:** Politiku klastrov je potrebné navrhovať v dlhodobom časovom horizonte.
- **Podporujte prístup „ruky preč“ s prísnyim obmedzením zasahovania štátu:** Podpora by mala byť založená na zrozumiteľných kritériách podmienených iniciatívami vedenými podnikateľmi zdola nahor s jasným potenciálom samostatného udržania.
- **Vytvárajte verejno-súkromné partnerstvá pre rozvoj konštruktívneho dialógu na identifikáciu miestnych potrieb rozvoja:** Prepájanie miestnych držiteľov kapitálu je nevyhnutné pre ekonomické a sociálne napredovanie lokalít. Výmena medzi podnikmi, spoločnosťou a verejnými autoritami môže napomôcť zvýšeniu dynamiky miestnych ekonomík.
- **Integrujte koncept sociálneho kapitálu:** Osobitná pozornosť musí byť venovaná vytváraniu sociálneho kapitálu medzi členmi klastra a vyčleňovaniu zdrojov na tieto účely pri navrhovaní programu.

- **Pestujte spoluprácu medzi ministerstvami pri tvorbe „strategických klastrov“:** Politiku napredovania regionálneho rozvoja, posilňovania MSP a modernizácie je potrebné opatrne koordinovať, aby sa dosiahol synergický efekt. Tvorba skupín medzi jednotlivými ministerstvami, berúca do úvahy rôzne vlastnosti klastrov napomôže dosiahnutiu týchto cieľov.
- **Podporujte vyhodnocovanie:** Využívané stratégie a programy je potrebné priebežne sledovať a vyhodnocovať. Mapovanie klastrov musí byť vykonávané priebežne ako nástroj pre benchmarking priemyslu/sektorov a na identifikáciu priemyselných trendov.

Riadenie klastrov

- **Vytvorte základné množstvo informácií, poznatkov, schopností a technológií** umožňujúce skupinám spoločností využiť nové organizačné modely a technológie ako životaschopné obchodné príležitosti.
- **Investujte do tvorby sociálneho kapitálu a sieťového manažmentu** aj prostredníctvom školenia sieťových mediátorov a výberom manažérov pre klastre.
- **Zvýšte produktivitu** pomocou spoločných komunikačných a informačných kanálov, špeciálnych vzdelávacích a školiacich programov a miestnych dodávateľských reťazcov.
- **Zvýšte modernizáciu** prostredníctvom spoločného výskumu a rozvoja, resp. outsourcingu výskumu a rozvoja.
- **Zvýšte otvorenosť** a umožnite novým členom priniesť nové poznatky, zdroje, technológie a skúsenosti a podporujte prepojenia s medzinárodnými štruktúrami.

© OECD 2005

Toto zhrnutie nie je úradným prekladom OECD.

Rozmnožovanie tohto zhrnutia je povolené iba za predpokladu, že bude uvedené autorské právo OECD a názov originálnej publikácie.

Viacjazyčné zhrnutia sú preloženými výňatkami z publikácií OECD, pôvodne uverejnených v anglickom a francúzskom jazyku.

K dispozícii sú bezplatne v on-line kníhkupectve OECD www.oecd.org/bookshop/

Viac informácií získate v Divízii autorských práv a prekladov OECD Riaditeľstva verejných záležitostí a komunikácie.

rights@oecd.org

Fax: +33 (0)1 45 24 13 91

OECD Rights and Translation unit (PAC)
2 rue André-Pascal
75116 Paris
France

Navštívte našu webovú lokalitu www.oecd.org/rights/

